

Az 1945–1950 közötti évek központilag irányított könyvkivonási akcióiról eddig már több tanulmány jelent meg lapunkban az elmúlt néhány év során. Emlékeztetőül: Katsányi Sándor: *Indexek, könyvzúzdák, könyvtárosok. Könyvkivonások a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban 1945–1950.* (2004. 3. sz. 513–524. p.); Sipos Anna Magdolna: *Index librorum prohibitorium a demokratikus Magyarországon. Könyvindexek 1945–1946.* (2007. 3. 413–435. p.); Sipos Anna Magdolna: *Könyvek kivonásával és megsemmisítésével a politika szolgálatában. Könyvindexek 1949–1950.* (2007. 4. sz. 684–712. p.); Bánfi Szilvia: „...a káros sajtótermékeknek terjesztését megakadályozhassam.” *A könyvtári zártság gyakorlata a negyvenes évek második feléből.* (2006. 4. sz. 514–520. p.)

Most „színes” adalékként a korszak jellemzésére és a selejtezések szempontjaira egy 1947-ben a Weiss Manfréd gyárban íródott tiltakozó (feljelentő) levelet mutatunk be egy, a két világháború között megjelent szaklexikon indexre tételéről. (Bánfi Szilvia írása), majd egy levéltári forrásból előkerült kivonási jegyzéket, ugyancsak a Weiss Manfréd gyárhoz kapcsolódva, a gyár könyvtári állománya könyveinek minősítéséről (Keresztes Csaba írása). A dokumentumokat a mai helyesírási szabályok szerint, az értelemzavaró hibákat javítva közöljük.

„A barbár lélek hatalmat lát a betűben [...] előnyt, propagandát, fegyvert, egyszóval hatalmat.[...]”

A Könyvben is az erőt tiszteli, a hatalmat, a harc fegyverét, a propaganda eszközét, és nem célját.”

Babits Mihály¹

„...legjobban tennék, ha ezeket a kiadásokat saját jószántukból indexre tennék...”

BÁNFI Szilvia

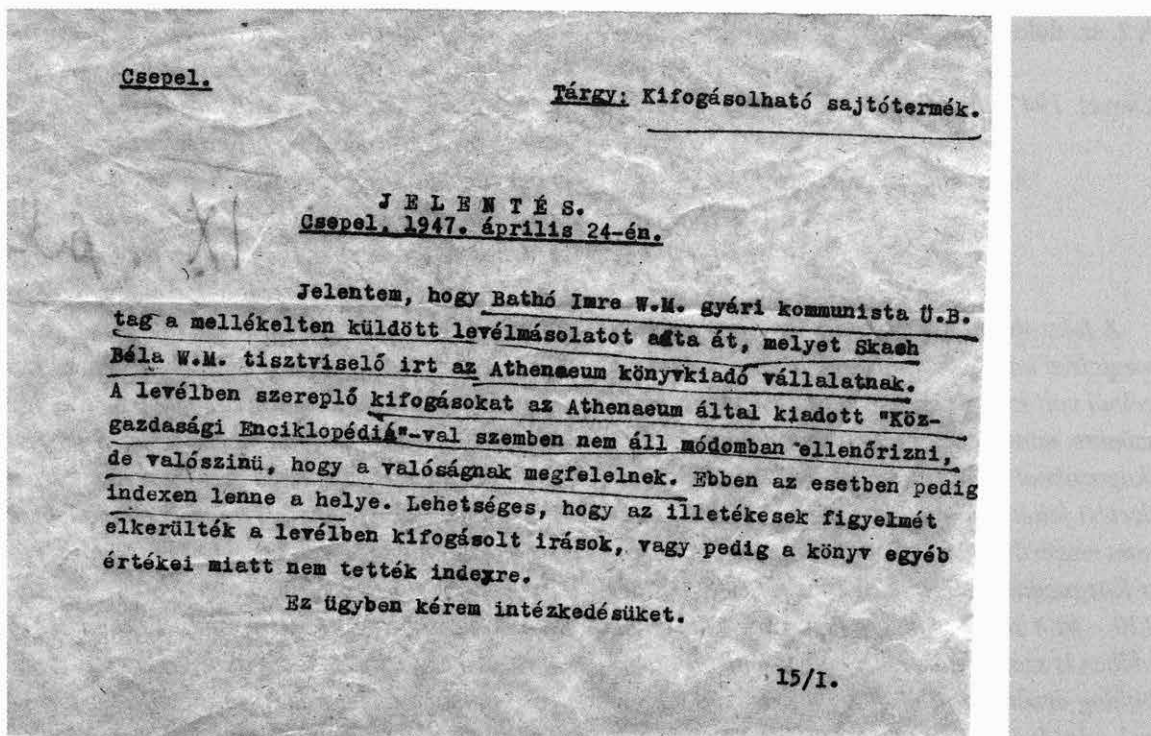
A Könyvtári Figyelő hasábjain² az elmúlt időszakban több publikáció jelent meg, amely dokumentálja, illetve az adatok tudományos elemzésével bemutatja azokat a folyamatokat, amelyek 1945-től kezdődően állandósultak, és hatalmas

menyiségű könyv kivonását, majd megsemmisítését eredményezték.

A fasiszta, szovjetellenes és antidemokratikus sajtótermékek megsemmisítéséről rendelkező 530/1945-ös³ kormányrendeletet a későbbiek-

ben sokféleképpen és tágan értelmezték, amely számos félreértelmezésre és túlkapásra adott lehetőséget.⁴ A rendelet kihirdetését követően folyamatosan napirenden volt a fasiszta művek kivonása és megsemmisítése. A romboló háborús propaganda sajtótermékeit főszáolni szándékozó törvényi rendelkezés azonban a valóságban egyre inkább az ideológiai köntösben megnyilvánuló politikai harc egyik eszközévé vált. A reakció erői elleni küzdelem jegyében a kommunista párt által irányított politikai rendőrség hatékony közreműködésével az ország gyűjteményeinek többségét átvizsgálták. Ennek eredményeként újabb és újabb műveket minősítettek ideológiailag károsnak, „fasisztá”-nak. Az ilyen köteteket az V. számú tiltólistára kívánták tenni, mivel véleményük szerint ezek mind kimaradtak a fasiszta, szovjetellenes és antidemokratikus műveket tartalmazó 1945 és 1946 között négy kötetben megjelentetett jegyzékből.⁵ Az alábbi két dokumentum: a Weiss Manfréd

gyár egyik tisztviselője által 1947. április 15-én írt levél, valamint az ezt megbízóihoz továbbító ügynök kísérőlevele érzékletesen szemlélteti ennek a korszaknak politikai hangulatát. A világnézetükkel ellentétes eszmeiséget valló művek üldözése, a közgyűjteményekből történő száműzetése hamarosan olyan „vadhajtásokat” eredményezett a mindennapokban, mint amilyen két évvel később a csepeli Weiss Manfréd gyár könyvtárának selejtezési szempontjait is vezérelték.⁶ Ekkor már olyan baloldali írók is kitiltattak a könyvtárból, mint Balázs Béla vagy Kassák Lajos. A jelentés 15/I. számmal jelzett írója 1947. április 24-én⁷ arról értesítette a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályának IX. alosztályát, hogy a csepeli W. M. [Weiss Manfréd] gyár kommunista Ü. B. tagjától kapott levélmásolat alapján „indexen lenne a helye az Athenaeum kiadó által megjelentetett *Közgazdasági Enciklopédiának*.” Ezért a fentnevezett hatóság intézkedését kéri az ügyben.

1. sz. dokumentum

A Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályának továbbított jelentés

Az 1. sz. dokumentum szövege:

Csepel Tárgy: kifogásolható sajtótermék

JELENTÉS

Csepel, 1945. április 24-én

Jelentem, hogy Bathó Imre W. M. gyári kommunista Ü. B. tag a mellékelten küldött levélmásolatot adta át, melyet Skach Béla W. M. tisztviselő írt az Athenaeum könyvkiadó vállalatnak. A levélben szereplő kifogásokat az Athenaeum által kiadott „Közgazdasági Enciklopédia-val szemben nem áll módomban ellenőrizni, de valószínű, hogy a valóságnak megfelelnek. Ebben az esetben pedig indexen lenne a helye. Lehetséges, hogy az illetékesek figyelmét elkerülték a levélben kifogásolt írások, vagy pedig a könyv egyéb értékei miatt nem tették indexre. Ez ügyben kérem intézkedésüket.

15/I.

A 2. sz. dokumentum szövege:

Csepel, 1947 április 15.

T.

Atheneum Részletosztály.

Budapest

Miksa út 8. I. em.

A felszabadulást követő második év végén megjelent nálam az Önök megbízottja, aki azon célból volt szíves bennünket felkeresni, hogy részünkre, mint szellemi táplálékra éhes kiszívetésű dolgozóknak könyvet adjon el kedvező részletfizetési feltételek mellett. E nemes gesztust magam részéről örömmel vettem és megrendeltem a Közgazdasági Enciklopédia teljes 4 kötetét 120. – frt-s árban. A megrendelt könyveket Önök időben is szállították, mely könyvek meglátakor boldog érzés fogott el, hogy 4 drb szép könyvnek tulajdonosa vagyok. Eddig hiba nem is volt semmi sem. A könyvek átnézegetése alkalmával a tartalomjegyzékben rábukkantam egypár dolog-

ra, ami az érdeklődésemet felkeltette kiváltképp arra való tekintettel, hogy főmunkatársai között olyan nevek szerepelnek, akik a mai demokratikus Magyarország közgazdasági életében részt nem vehetnek fasiszta múltjuk miatt, és ezek a főmunkatársak, illetve munkatársai írnak a könyvben faszizmusról, bolsevizmusról, Mussoliniről és még több hasonló dologról. Voltam bátor, s a könyvet fellapoztam, és megkerestem pl. az I kötet 651.⁸ oldalán a bolsevizmusról szóló írásokat. Ennek elolvasása közben mint öntudatos dolgozónak és kommunistának bizony szégyenpír szállott az arcomba, hogy Sztalin elvtárs a magyarok nagy barátja „hírhedt” jelző alatt a Politbúrónak vezetője, és ugyanakkor az Önök könyve szerint a 3. kötet, 1232. oldalán a rossz emlékü Benitto Mussolini, Olaszország fasiszta vezére meg úgy szerepel mint az emberiség megmentője, és politikai állásfoglalásánál fogva kiérdemelte Magyarország nagy háláját. De mi magyarok az Ő közreműködéséért még csak gondolatban sem lehetünk hálásak neki, mert még nem felejtettük el a fasiszta országok nemzetmentő munkáit, amely a baloldali gondolkozású egység tömeg elnyomására törekedett, sőt attól sem riadt vissza, hogy fent jelzett tömegeket koncentrációs táborokba telerljen, és ott a legembertelenebb bánásmódot gyakorolja felettük.

Megjegyzésképpen hozzáfűzöm még azt, hogy ez a könyv csöppet sem szolgálja a mai demokratikus Magyarország felépítését, mégpedig azon egyszerű oknál fogva, mert a fentebb kiragadott írások antidemokratikus jelleggel bírnak, és így a könyv nem nekünk való, mert a fasiszta mételeyből éppen elégünk van, és szerény véleményem szerint legjobban tennék, ha ezeket a kiadásokat saját jószántukból indexre tennék, és utána pedig elküldenék a zúzdába, hogy demokratikusan gondolkozó és nem fasiszta múlttal rendelkező írók és közgazdászok, továbbá egyetemi tanárok munkáját terjesszék a széles népréteg között azon célból, hogy megismerjék most már tényleg egyszer világosan a kommunizmus és faszizmus közötti differenciákat, ne pedig a Horthy regiem

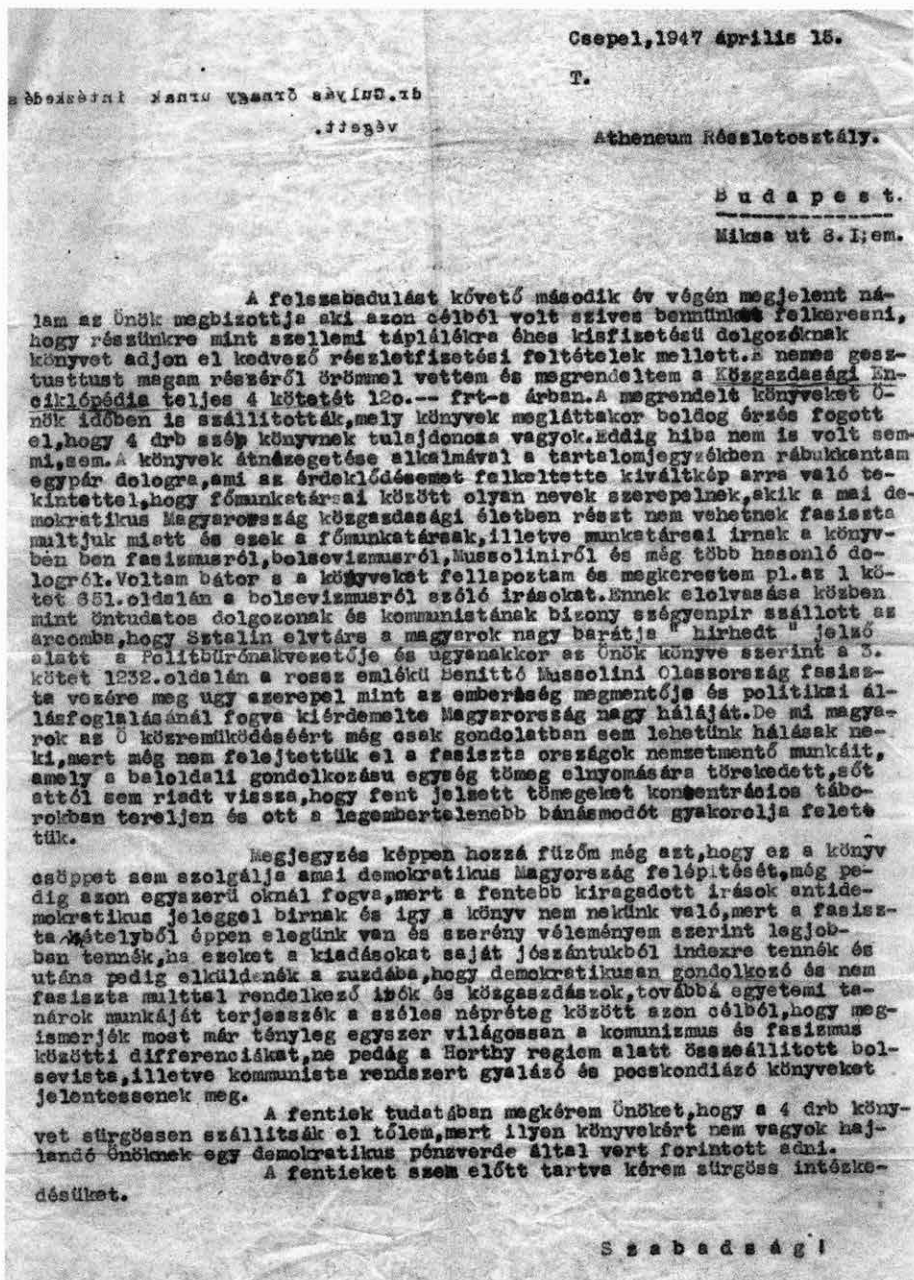
alatt összeállított bolsevista, illetve kommunis-
ta rendszert gyalázó és pocskondiázó könyveket
jelentessenek meg.

A fentiek tudatában megkérem Önöket, hogy
a 4 db könyvet sürgősen szállítsák el tőlem, mert

ilyen könyvekért nem vagyok hajlandó Önök-
nek egy demokratikus pénzverde által vert fo-
rintot adni.

A fentieket szem előtt tartva kérem sürgős
intézkedésüket.

Szabadság!

2. sz. dokumentum

A Weiss Manfréd Gyár tisztviselőjének tiltakozó levele

A levélben kifogásolt Közgazdasági enciklopédia az Athenaeum kiadásában 1929 után, feltehetően 1930-ban jelent meg négy kötetben. Az akkori gazdasági és társadalmi berendezkedésnek megfelelő konzervatív szellemiséget képviselő szakenciklopédia tudományos igényvel készült. Szerkesztőbizottságában a korszak politikai és gazdasági reprezentánsai, mint Teleki Pál, miniszterelnök, egyetemi tanár, vagy Popovics Sándor, a Magyar Nemzeti Bank elnöke, nyugdíjas pénzügyminiszter találhatók. A szakenciklopédia készítésében a hazai szakértőkön, egyetemi tanárokon kívül német és francia kollégáik vettek még részt. Céljuk az 1898 óta hiányzó magyar nyelvű, az egész közgazdasági életet feldolgozó lexikális igényű szakkönyv megjelentetése volt. Az adatokra és gazdag szakirodalomra alapozott szócikkek tudományos igényvel íródtak. Éppen ezért kötetei ma is megtalálhatóak a szakirodalmi tájékoztató olvasótermek polcain. A kifogásolt tételek közül a Kiss Dezső által írt szócikk a bolsevizmus történetét, politikai és gazdasági szervezetét adatokkal alátámasztva tárgyalja. Az ismertetést az 1929-es bolsevik Oroszország jellemzése és gazdag szakirodalmi hivatkozás zárja. Mussolini esetében életrajzi adatok alapján ismerteti azokat a szellemi hatásokat, amelyek az olasz politikus személyiségét jellemezték 1929-ig. Az enciklopédia akkori megállapítása szerint „*Mussolini társadalompolitikai és közgazdasági alkotásairól ma nem lehet ítéletet mondani ... rendszerében, intézményeiben sok a problematikus, majdnem utopisztikus, amit a való élet esetleg meg fog cáfolni.*”⁹ Előrelátó értékelését a történelmi események igazolták.

Jegyzetek

1. BABITS Mihály: Könyvpropaganda és könyvégetés. = Nyugat, 1933. 10–11. sz. 563. p.
2. KATSÁNYI Sándor: Indexek, könyvúzdák, könyvtárosok: Könyv kivonások a Fővárosi Könyvtárban 1945-1950. = Könyvtári Figyelő 2004. 3. sz. 512-524. – BÁNFI Szilvia „...a káros sajtótermékeknek a terjesztését megakadályozhassam.” = Könyvtári Figyelő 2006. 4. sz. 514-520. – SIPOS Anna Magdolna: Index librorum prohibitorum a demokratikus Magyarországon. = Könyvtári Figyelő 2007. 3. sz. 413-435. – SIPOS Anna Magdolna: Könyvek kivonásával és megsemmisítésével a politika szolgálatában. (Könyvindexek 1949-1950). = Könyvtári Figyelő 2007. 4. sz. 684-712.
3. Magyar Közlöny, 1945. 9. sz. 3-4.
4. Fitz József már 1945. április 19-i válaszlevelében kéri a politikai rendőrségtől „a fasiszta stb. jellegű sajtótermékek fogalmának szabatosabb meghatározását”. OSZK It ad 44/1945 vö. Bánfi Szilvia: Könyvtári dokumentumok az ÁVH „fogságában” In: Könyvtárak és a hatalom. Szerk. Monok István. Bp. 2003. 48.
5. A Miniszterelnökség sajtóosztálya által közreadott: A fasiszta, szovjetellenes és antidemokratikus sajtótermékek jegyzéke. 1-4. k. Budapest, 1945–1946. 1. k. 82 p.; 2. k. 70 p.; 3. k. 29 p.; 4. k. 30 p.
6. KERESZTES Csaba: A baloldali korlátotság illusztrálása... =Könyvtári Figyelő, 2008. 2. sz. 261-264.
7. Az Országos Széchényi Könyvtár egykori Kortörténeti Különgyűjteményében (a hajdani Zárolt Kiadványok Tárában) megőrződött irat a nemzeti könyvtár elkülönített, ún. zárt anyagával 1953. október 12-én a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságától került vissza.
8. A megadott hivatkozás helyesen 561-568. számú hasábk.
9. Közigazdasági enciklopédia. Bp. [1930], Athenaeum. III. köt 1234 hasáb.